

De kunst van het nieuwe samenwerken

Aandacht, ambacht en ambitie dragen bij aan succesvol vernieuwd interieur en plein Sint Laurentiuskerk

Boven het historische dakenlandschap van de Alkmaarse binnenstad torent de neo-gotische Sint Laurentiuskerk aan het Verdrunkenoord. De kerk is gebouwd in de periode 1859-1861, naar het ontwerp van de bekende architect Pierre Cuypers. Dit rijksmonument is nog steeds een belangrijke sociale en culturele schakel in de stad. Het parochiebestuur wilde met zijn tijd mee en vroeg Caas architecten om een ontwerp voor een uitnodigend plein, een nieuwe altaarvloer en kerkbanken met meer zitcomfort. Architect Eddo Carels blikt terug op een unieke samenwerking tussen verschillende disciplines met een prachtig resultaat.

In 2009 kreeg Caas architecten van het bestuur van de RK Matthias Laurentiusparochie de opdracht om een plan te maken voor aanpassing van het kerkplein en het interieur van de Sint Laurentiuskerk.

■ LEKKER ZITTEN

In de kerk worden naast de vieringen ook kooroptredens georganiseerd. En de oude kerkbanken, hoe mooi ook, voldeden niet meer aan de eisen die bezoekers tegenwoordig

stellen aan zitcomfort. Daar wilde de organisatie graag iets aan doen. Met respect voor en behoud van de monumentale kerkbanken heb ik samen met ontwerper Niko Hoebe een eigentijdse toevoeging ontworpen die gemakkelijk omkeerbaar is, mocht dat in de toekomst wenselijk zijn. Een oplossing die aansluit bij het karakter van het interieur én een goed zitcomfort biedt. Het is een zitting met rugleuning geworden, die op de bestaande kerkbanken is

gemonteerd. Dit geheel is voorzien van, eveneens afneembare, stoffering. De zitting en leuning liggen in een vloeiende lijn op de bestaande kerkbanken en bestaan uit gelamineerd hout met een speciale laminaat toplaag. De kleur is geïnspireerd op de kroonluchters in de kerk en voegt zich prachtig in het pallet van oranjegele en aardetinten van het schoonmetselwerk en de muurschilderingen in de kerk.

In de rugleuning is een gestileerde versie aangebracht van het roosvenster dat we kennen van de voorgevel van de kerk. Voor de stoffering is de rode velours gebruikt waarmee ook de originele stoelen zijn bekleed.

Behalve de banken is ook de vloer van het middenaltaar vernieuwd. Een mooie vloer van Belgisch hardsteen kwam in de plaats van de

Doelenveld: oud en nieuw

Het Doelenveld krijgt een nieuw jasje. Het terrein in de binnenstad, waar ooit de stedelijke schutterij zich bekwaamde in het boogschieten, krijgt een groenere uitstraling. Er komt een speeltuintje en er worden bankjes geplaatst. Het parkeergedeelte zal kleiner worden. Op dit moment wordt er al hard aan de metamorfose gewerkt. Het nieuwe Doelenveld gaat in juni open voor publiek. Terwijl de afgelopen periode de plannen voor het nieuwe Doelenveld gesmeed werden, deden de archeologen op ditzelfde terrein bijzondere vondsten uit oude tijden.

Lees verder vanaf pagina 8.

De oude situatie

graniettegels uit de jaren zestig van de vorige eeuw die eigenlijk niet bij de overige vloeren pasten. Om meer ruimte te maken, zijn de houten vlonders en stoelen tussen het midden- en het hoofdaltaar verwijderd. Ook dit gedeelte heeft een vloer van Belgisch hardsteen gekregen. Onder dit gedeelte is de oude kerkvloer gevonden, een vloer van zwarte keramische tegels van 20 x 20 cm.

■ NIEUW PLEIN

Het voorplein aan het Verdrongenoor moet nog worden afgerond. In het ontwerp is een

'loper' getekend die wordt opgenomen in de nieuwe bestrating. Ook komt er een sierlijk, hoog en transparant smeedijzeren hek. Wij zijn trots op het eindresultaat waar opdrachtgever, monumentenzorg, gemeente, ontwerpers en producenten met veel aandacht, ambacht en ambitie aan hebben bijgedragen.

De gedrevenheid van het parochiebestuur was een grote stimulans voor de samenwerking van de diverse disciplines tijdens ontwerp, productie en uitvoering. In de ontwerp- en uitvoeringsfase heeft de gemeentelijke vakgroep monumenten ons bijgestaan met onder meer haar kennis van subsidieregelingen. Op die manier is ook de provincie Noord-Holland bij het project betrokken, net als externe deskundigen, gespecialiseerd in de architectuur van Cuypers. Dit alles maakte het mogelijk om goed onderbouwde keuzes te maken.

Het resultaat is een hernieuwd in- en exterieur dat door de gebruikers hoog wordt gewaardeerd. De juiste combinatie van standaard producten, moderne techniek, maatwerk oplossingen, ambacht, materiaal-kennis en veel geduld heeft een 'gesamtkunstwerk' opgeleverd. Iets wat men anno 2013 co-creatie zou noemen.

Eddo Carels, Caas architecten Alkmaar

In de rugleuning een rozetje, geïnspireerd op het roosvenster in de voorgevel

Zaterdag 11 mei Nationale Molendag en Natuurdag Alkmaar

Alle molens in Alkmaar van binnen en buiten bekijken, vogels spotten, waterbeestjes bekijken en een historische wandeling door de Oudorperhout. Dat kan allemaal op zaterdag 11 mei tijdens de 41e Nationale Molendag die dit jaar gecombineerd wordt met de Natuurdag Alkmaar.

In Alkmaar staan drie korenmolens en tien watermolens. De molens aan de Hoornsevaart zijn de laatste twaalf jaar allemaal gerestaureerd door de Molenstichting Alkmaar en omstreken. Ze worden bewoond door gediplomeerde molenaars die de molens zeer regelmatig laten draaien. Op Nationale Molendag zijn bezoekers van harte welkom bij alle molens waar de vlag of de blauwe wimpel uithangt.

■ NATUURDAG

De molendag wordt dit jaar gecombineerd met de Natuurdag Alkmaar. Een mooie gelegenheid voor educatie én bewustwording van de mooie en rijke natuur in onze stad. Verschillende natuurorganisaties organiseren op deze dag samen met de gemeente activiteiten. Dat gebeurt zowel bij de verschillende molens als in de Oudorperhout.

Zo kan de bezoeker waterbeestjes bekijken en zijn er kijkpunten om vogels te spotten. Er zijn verschillende excursies rondom vogels of planten en er worden rondleidingen aangeboden door het unieke weidegebied van de Oudorperhout, met fundamenten van twee Middeleeuwse Bakelen.

■ HOORNSEVAART

Op deze dag worden bij alle strijkmolens aan de Hoornsevaart activiteiten georganiseerd. Bij voldoende wind zullen alle molens draaien en bij molen C kan men zien hoe er water gemalen wordt. Er zijn oude ambachten (palingroker, mandenmaker, imker), koffie en thee, pannenkoeken, kinderspelletjes, schminken, molenwinkel, rondleidingen door de molens en stands van cultuur-historische en natuur organisaties.

De allereerste Nationale Molendag werd gehouden in het jaar 1972, het oprichtingsjaar van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Enige jaren daarvoor was er een groep molenliefhebbers die regelmatig bij elkaar kwamen om te bezien hoe ze stilstaande molens weer in beweging konden krijgen. Een opleiding werd georganiseerd want het

molenaarsvak moet in de praktijk worden geleerd. Zo zijn de afgelopen veertig jaar bijna 1500 kandidaten geslaagd voor het diploma molenaar. Velen hiervan zijn wekelijks actief, waardoor ruim 900 molens in Nederland weer regelmatig kunnen draaien. Ook in Alkmaar heeft dat ertoe geleid dat alle molens in de gemeente een enthousiaste molenaar hebben die de molen regelmatig laat draaien of malen.

■ INFORMATIE

De Oudorperhout is lopend en fietsend goed te bereiken. Parkeren kan bij V.V. Kolping Boys, zwembad de Hoornsevaart/van der Mey college en station Alkmaar Noord.

Kijk voor meer informatie op de volgende websites:

www.stichtingoudorperhout.nl,
www.molens.nl,
www.molendagen.nl,
www.alkmaar.nl,
www.molenstichtingalkmaar.nl.

Tekst en foto's: Tom Kreuning

14 september: Macht en pracht op Open Monumentendag 2013

'Macht en pracht' is dit jaar het thema voor de jaarlijkse Open Monumentendag. Op zaterdag 14 september is een groot aantal Alkmaarse monumenten ook van binnen te bezichtigen. En er worden, net als alle andere jaren, aantrekkelijke activiteiten georganiseerd, met speciale aandacht voor de jeugd.

De viering van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden en het jubileum van 300 jaar Vrede van Utrecht waren aanleiding voor het thema 'Macht en pracht'. Met aandacht voor de uitingen van 'macht in pracht' die vandaag de dag in het straatbeeld te zien zijn. We zien het thema terug aan onderdelen van het stadhuis, de kerken en de grachtenpanden. Maar ook bij de rijk gedecoreerde handels- en kantoorgebouwen.

■ KIJKSLEUTEL

Open Monumentendag biedt ook dit jaar een gevarieerd aanbod met openstellingen van monumenten en boeiende activiteiten, met speciale aandacht voor de jeugd. Zo wordt in diverse monumenten een leuke en leerzame 'kijksleutel' aangeboden. Hiermee werp je als bezoeker een snelle blik op de hoogtepunten en de stukjes verborgen geschiedenis van het betreffende gebouw.

■ BROCHURE

De brochure met de monumentenroute is

Verder in dit nummer

Jaarringenonderzoek onthult bouwfases Waag	pag 4
Bezoek aan Grote Kerk wordt levendiger en aantrekkelijker met boeiende presentaties	pag 5
Archeologie werkt met unieke groep vrijwilligers: interview	pag 6
Griffels, knikkers en een struisvogelei: Archeologen vinden oude resten op Doelenveld	pag 8
Metamorfose Doelenveld	pag 10
Isolatieglas in monumenten kan goed en verantwoord	pag 11
Bijzondere bodemvondsten : De was	pag 12

vanaf half augustus verkrijgbaar via diverse verspreidpunten. De route en het programma zijn vanaf diezelfde tijd ook te raadplegen via www.alkmaar.nl/openmonumentendag.

Website Alkmaar op de kaart

Schrijf mee aan de geschiedenis van de stad

Vanuit je huis onderzoek doen naar de geschiedenis van je familie of eigen woning. Dat kan met de nieuwe website 'Alkmaar op de kaart'. Deze site, in februari gelanceerd door wethouder Anjo van de Ven, is een initiatief van het Regionaal Archief Alkmaar. De website is vormgegeven als een stadskaat waaraan bezoekers ook hun eigen informatie kunnen toevoegen.

De website 'Alkmaar op de kaart' toont een digitale stadskaat die precies aangeeft waar

welke archeologische vondsten zijn gedaan, waar je monumenten vindt, wat opmerkelijke plekken zijn en waar historische gebeurtenissen hebben plaatsgevonden. Om te vergelijken met hoe het vroeger was, kun je als bezoeker oude kaarten over de huidige stadsplattegrond leggen.

■ INTERACTIEF

Diverse erfgoedinstellingen en historische verenigingen gaan helpen de website verder aan te vullen. Bijvoorbeeld door het plaatsen van artikelen. 'Alkmaar op de kaart' is een daarnaast een interactieve site. En dat betekent dat ook de bezoekers van de site worden uitgenodigd om mee te bouwen aan het geheugen van de stad. Zo kunnen herinneringen aan een gebeurtenis of een oude foto aan de kaart worden toegevoegd. 'Alkmaar op de kaart' is een plek waar het collectieve geheugen is opgeslagen en tegelijk een site die leeft.

Bouw mee aan het levend houden van het geheugen van Alkmaar en voeg uw herinneringen toe!

Kijk op www.alkmaaropdekaart.nl.

Gevelschildje beeldbepalende panden nu al groot succes

Het initiatief van de gemeenteraad om naast een gevelschildje voor monumenten ook een schildje te introduceren voor beeldbepalende panden is een succes. Wethouder Anjo van de Ven монтеerde het eerste exemplaar op 11 januari en direct liep het storm. Nog in dezelfde maand waren al zeker vijfhonderd stuks uitgereikt aan enthousiaste eigenaren en bewoners.

Het schildje voor beeldbepalende panden in Alkmaar is voldoende voorradig en – op vertoon van de benodigde brief – verkrijgbaar bij het Stedelijk Museum Alkmaar.

Het eerste schildje op de deurpost van Kennemerstraatweg 76. Het is de woning van CDA-raadslid mw. Van den Brakel Visser, die het initiatief nam tot een raadsmotie voor dit schildje.

Jaarringenonderzoek onthult bouwfases Waag

Het Waaggebouw in Alkmaar is in verschillende fases gebouwd. De oorspronkelijke éénbeukige kapel van het voormalige Heilige Geesthuis stamt waarschijnlijk al uit de veertiende eeuw. Over de bouwfases die daarop volgden is in de loop der jaren al veel geschreven. Recent jaarringen- ofwel dendrochronologisch onderzoek van het aanwezige constructiehout leverde echter waardevolle nieuwe informatie op.

Bekend was al dat de kapel van het waaggebouw in de vijftiende eeuw moet zijn verlengd met het zogenoemde pseudotransept en het schip van drie traveeën (een travee is de ruimte tussen twee balken). De complexe eiken constructie bevat gotische consoles en sleutelstukken. Van het houten tongewelf resteren de geprofileerde naalden en spitsboogstijlen. De beschildering met bloemen dateert vermoedelijk uit de late zestiende eeuw.

■ BESTRATING

Het oostelijke koor werd in 1582 aangepast tot waagruimte. Hiertoe werd één travee van het koor gesloopt, net als de vijfhoekige koorsluiting. De oorspronkelijke omvang is terug te zien in de huidige bestrating. In de donkere stenen zien we het ronde deel terug dat voorheen de achterkant van de kapel vormde. De twee overgebleven traveeën werden afgesloten met de mooie rijke gevel die nog steeds door vele toeristen wordt gefotografeerd vanaf het Luttik Oudorp. Deze gevel is met de restauratie onder leiding van W.F. Ducroix in 1884 geheel vernieuwd.

Het westelijke schip werd in 1597 met houten vloeren verdeeld in drie lagen. De begane grond, waar nu de VVV gevestigd is, werd een vleeshal. De eerste verdieping en de zolder (nu in gebruik voor het kaasmuseum) waren voor de stadskoren. De constructie bestaat uit eiken balklagen met onderslagen op standvinken met zwanenhalskorbelen. De huidige toren, steunend op vier pijlers in de kruising van de voormalige kapel, behoort ook tot deze bouwfase. Na de laat negentiende-eeuwse herstellingen en aanpassingen door Ducroix was er nog een grote restauratie in 1958, naar de plannen van Royaards.

Kap in het oude schip van de voormalige kapel.

■ JAARRINGENONDERZOEK

Dendrochronologisch onderzoek heeft de afgelopen periode meer informatie opgeleverd over de bouwfases van het waaggebouw. Bij dendrochronologisch onderzoek wordt gekeken naar de jaarringen van het constructiehout. De belangrijkste vraag bij dit onderzoek was in hoeverre van de vroegst vermeende bouwfases nog authentieke onderdelen in het gebouw aanwezig zouden zijn. Het onderzoek is uitgevoerd in twee fasen.

In totaal zijn van de eiken houtconstructie 33 monsters ter analyse aangeboden aan het laboratorium van E. Preßler in Gersten, Duitsland. Van de kapconstructie zijn 18 monsters genomen van de oostelijke en westelijke spanten en van onderdelen in de noord- en zuidzijde van de transepten. De spanten zijn ten behoeve van de pen- en gatverbindingen voorzien van getrokken telmerken. Telmerken zijn de tekens die aangeven hoe een constructie in elkaar gezet moet worden. De zogenoemde getrokken telmerken zijn de oudste. Deze manier van telmerken aanbrengen werd gebruikt tot het begin van de zestiende eeuw.

■ HOUT UIT WARME REGIO'S

De genomen monsters bleken allemaal wijdringig. Dat wil zeggen dat het hout snel is gegroeid en dus afkomstig uit warmere regio's. Door de wijde ringen bevatten de diverse monsters slechts een beperkt aantal jaarringen. Dat maakt dat de datering moeilijk is vast te stellen. Toch leverde een aantal monsters goede resultaten op. Deze monsters bevestigden de al vermoede bouwfaserings.

De kap van de kapelzijde (oost) bleek gebouwd te zijn in 1430. Daarmee is de kap eigenlijk jonger dan verwacht. De kapel zou immers oorspronkelijk uit de veertiende eeuw zijn. De kap van de gasthuiszijde (west) is uit 1454. Dit is een verschil van krap 15 jaren. Opvallend aan de resultaten is daarnaast dat de schijntransepten (noord en zuid) tot de gasthuisfase behoren, zoals vermoed. Het verklaart mogelijk waarom het spant van de voormalige kapel aan één zijde niet geprofileerd is, maar vlak. Het was het strikspant achter een oorspronkelijke (tijdelijke) westgevel van de kapel, ofwel een wand met triomfboog als verbinding met het schip. Het laatste is ingegeven door P. Verhoeven naar aanleiding van in het verleden uitgevoerd archeologisch onderzoek, waarbij geen resten van een doorgaande fundering zijn aangetroffen.

■ VLOERBALKEN

Ook de houtmonsters van de vloerbalklagen leverden dateringen op die de vermoede bouwfaserings bevestigen. De verdiegingsvloerbalken van de waagruimte zijn van omstreeks 1582. Een exacte datering bleek niet mogelijk vanwege het ontbreken van wankanten, maar de monsters bevatten voldoende spintringen.

■ SCHOORCONSTRUCTIE

Aan het eind van de zestiende eeuw is aan de westzijde een verzwaringsconstructie aangebracht om dit deel van het gebouw als graanopslag te kunnen gebruiken. Hiervoor is een zogenoemde schoorconstructie gebruikt met onderslagen op standvinken. Een onderslag is een extra zware balk onder de normale balken,

die wordt gedragen door houten stijlen met elk twee schuine delen (de zwanenhalskorbe-len) richting grote balk. Deze houten stijlen, die dus standvinken worden genoemd, kwamen zonder uitzondering uit ongeveer 1597.

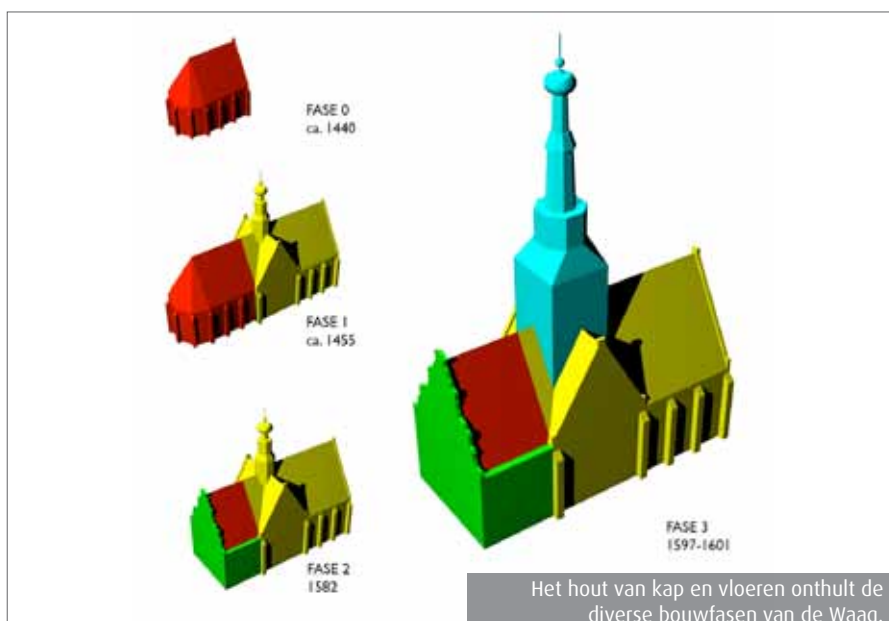
Opvallend is de trekbal van korbeelstel met sleutelstuk (peerkraal) van ongeveer 1449 (plus of min 8 jaar). Dit is een onderdeel van de oorspronkelijke bouwphase.

Dat in de fase van 1582 al tussenbalken zijn aangebracht ten behoeve van een verdie-pingsvloer aan de westzijde blijkt uit de datering van een tussenbalk uit 1582 (plus of min 6 jaar).

De tussenvloer waar het huidige kantoor van de kaasdragers gevestigd is, behoort tot de fase van 1597.

■ RAADSEL

Een klein raadsel vormt nog de datering van de vloerbalk (1644 plus of min 6 jaar) ten oosten van de oostelijke torenpijlers. Dit roept de vraag op of er een verband is met een

grotere bouwphase in die periode. Hoewel de archieven daarover geen uitsluitel geven, kan er sprake geweest zijn van een plaat-selijke aanpassing of noodzakelijk herstel.

Een toekomstig verdiepingsonderzoek kan mogelijk licht werpen op deze zaak.

Odwin Ralling, bouwhistoricus

Bezoek aan Grote Kerk wordt levendiger en aantrekkelijker met boeiende presentaties

Als de plannen doorgaan, kun je volgend jaar op een zeer levendige manier ken-nismaken met de geschiedenis van de Grote Kerk. Bijvoorbeeld met projecties die vanzelf van start gaan als je er langs loopt. Dat maakt een bezoekje aan de kerk nog aantrekkelijker voor de duizen-den belangstellenden die de kerk nu al wekelijks bezoeken. Gemeente en Thea-ter De Vest, die sinds vorig jaar de kerk exploiteren, doen er alles aan om de Grote Kerk nog beter te benutten.

De Grote Kerk is het grootste en drukst be-zochte monument van Alkmaar. Sinds vorig jaar is de kerk de hele zomer en daarnaast een groot aantal weekends gratis toegan-kelijk en stromen wekelijks duizenden be-zoekers de kerk binnen. Al meer dan 70.00 tot nu toe. Dit is mogelijk geworden door-dat de exploitatie van de kerk nu is onder-gebracht bij Theater De Vest en de gemeen-te er directe bemoeienis mee heeft. Die bezoekers blijven vaak maar kort in de kerk, omdat er geen rondgang met informatie voorhanden is. Terwijl er toch heel wat te vertellen is over de geschiedenis van de kerk, over de gewelfschildering 'het Laatste Oordeel', de historische orgels en de grote hoeveelheid aanwezige historische voor-

werpen... Dat weten de gidsen van de stich-ting Vrienden van de Grote Kerk als geen ander.

■ NIEUWE EDUCATIEVE INRICHTING

Daarom heeft bureau Opera uit Amsterdam een ontwerp gemaakt voor een nieuwe educatieve inrichting van de kerk. De be-zoeker krijgt de verhalen gepresenteerd over de kerk zelf en over de Alkmaarders die in de geschiedenis van de kerk een rol hebben gespeeld. Dit gebeurt met behulp van pro-jecties op de wanden en voorwerpen die in de kerk hangen of in de nevenruimten, zo-

als de herenkamer en de consistorie. De bedoelde projecties worden pas zichtbaar als een bezoeker passeert en worden on-dersteund door individueel gerichte 'geluids-douches'.

Op vrijstaande schermen zal ook het oude interieur getoond worden, volgens de af-beeldingen van Saenredam en uit de ka-tholieke tijd. Dit om een indruk te krijgen van hoe de kerk was ingericht voor de re-formatie. Speciale aandacht krijgen de beide orgels en de gewelfschildering 'Het Laatste Oordeel'. Op deze manier krijgen bezoekers details te zien die vanaf de grond niet zichtbaar zijn. Een elektronisch scherm in de vloer, waar de bezoeker dus overheen wandelt, zal een toelichting geven op de rijke begrafeniscultuur van de kerk. Ook het Alkmaarse Bloedwonder krijgt speciale aandacht.

■ FONDSENWERVING

Met dit plan wordt de kerk dus optimaal benut. Maar dit nieuwe gebruik brengt wel kosten met zich mee. Zo moet de mogelijk-heid verbeterd worden om onder meer stoelen, podia, tentoonstellingsschermen en schoonmaakmachines op te slaan buiten het gezichtsveld. Daarnaast moet de ver-warming worden vervangen. Hiervoor is ruim 1,5 miljoen euro nodig.

De gemeenteraad heeft inmiddels groen licht gegeven voor deze plannen door een voorbereidingskrediet te verstrekken.

Gert van Kleef,
projectleider herinrichting Grote Kerk

Archeologie werkt met unieke groep vrijwilligers

"Die gouden ring hebben we dus echt een keer gevonden hè!"

Kees Tiebie, Marianne Bruggeman, Jan Klinkert, Sjaak Waterlander, Ger Ootes

Sjaak Waterlander werkte tot aan zijn pensioen, eind vorig jaar, bij de vakgroep Archeologie van de gemeente. Hij besloot zijn collega's niet voorgoed te verlaten en werkt nu nog één dag in de week als vrijwilliger. Maar Sjaak is niet de enige die zich vrijwillig inzet voor de archeologie van Alkmaar en omgeving. Hij maakt deel uit van een groep van inmiddels vijf vrijwilligers met ieder zijn eigen specifieke kennis en talenten. Het is een select groepje, want je wordt niet zomaar vrijwilliger bij archeologie...

We zitten met Ger Ootes, Sjaak Waterlander, Jan Klinkert, Kees Tiebie en Marianne Bruggeman om de grote hoge tafel in het archeologisch centrum aan de Bergerweg.

"Ik ben blij dat ik weer even in een warme ruimte zit," vertelt Sjaak Waterlander.

"Ik heb de hele dag materiaal gespoeld van de opgraving in de Langestraat, onder de schoenenwinkel van Van Haren. Tonnen vol zijn daar vandaan gekomen. Die staan nu allemaal in de loods aan de Molenkade, waar alles eerst wordt schoongespoeld. Maar vandaag was het water wel heel koud..."

■ VISBOTJES

De specialiteit van Sjaak Waterlander ligt op het gebied van pitten, zaden en visbotjes: "Ik heb hier aan de Bergerweg een hele

grote collectie visbotjes. Ik zie heel snel bij welke soort vis bepaalde botjes of graatjes horen. Dat zegt veel over een huishouden. Sommige vissoorten waren erg duur, dus als je daar resten van vindt, dan weet je dat er een welgestelde familie heeft gewoond."

Na het spoelen in de loods, komt het gevonden materiaal op tafel in het archeologisch centrum aan de Bergerweg. "We gaan natuurlijk voor de gouden ring!" roept Kees Tiebie. "Zo heel af en toe doen we echt een unieke vondst, zoals enkele jaren geleden die lampetkan of lavabo die nog in het

nieuws is geweest."

Sjaak: "Of olijpitten, of een botje van een kalkoen. Dat zijn heel zeldzame vondsten... Maar die gouden ring hebben we dus echt een keer gevonden hè. Die ligt hier opgeslagen in het archief."

■ BLUBBER

Kees Tiebie raakte bij toeval bij het team van vrijwilligers betrokken: "Ik werkte in de metaalindustrie. Maar toen het bedrijf failliet ging, kwam ik zonder werk. Archeologie vond ik altijd al erg interessant en in 2001 kwam dit toevallig op mijn pad. Ik was er ontzettend

Sjaak Waterlander spoelt gevonden materiaal in de loods aan de Molenkade

tend blij mee! Je wordt hier als vrijwilliger overal bij betrokken. Ik heb diverse opgravingen gedaan, ik heb ook vaak staan spoelen met Sjaak. Heel mooi om te zien wat er onder al die blubber vandaan komt. En toen ik de eerste keer tijdens een opgraving tegen zo'n skelet aan stond te kijken, was dat ook wel even vreemd...

Ger Ootes werkte 24 jaar voor de gemeente Alkmaar, waarvan een groot aantal jaren in de voormalige timmerwerkplaats aan de Limmerhoek: "Tijdens de lunchpauzes had ik geregeld contact met Peter Bitter, de archeoloog. Ik vond zijn verhalen zo interessant, dat ik heb toegezegd te komen helpen na mijn VUT in 2000 en dat heb ik ook gedaan. In het begin ging ik gewoon mee met de opgravingen, totdat ik een keer een knieblesure opliep... Maar binnen is er ook genoeg te doen hoor. Ik houd me nu bezig met documentatie. Foto's en fotobijschriften maken van alle gevonden materialen en kleine voorwerpen voorzien van een code, zodat ze geregistreerd en teruggevonden kunnen worden."

■ LEUK OM TE DOEN?

Ger: "Ja, heel leuk! Aan de hand van al die vondsten kom je erachter hoe de mensen hier vroeger geleefd hebben, en dat vind ik enorm interessant. Vroeger zocht ik in mijn vrije tijd altijd al pijpenkopjes in de Beemster maar daar kon ik uiteindelijk niets mee. Wat ik hier mag doen, is echt heel waardevol."

Jan Klinkert is vrijwilliger van het eerste uur: "Ik was al vrijwilliger voordat er een afdeling Archeologie was. Dat was via de Stichting Behoud Alkmaarse Bodemvondsten. Daar was ik vanaf 1989 vrijwilliger voor hand- en spandiensten. Ik heb heel wat scherven aan

Marianne Bruggeman beschildert een Majolicabord

elkaar gepuzzeld... Eerst deed ik het naast mijn werk, op de dinsdagavond. Toen ik in 1998 burn-out raakte, heb ik nog een tijdje gespoeld, als een soort arbeidstherapie. Maar de laatste jaren ben ik vooral aan het graven in het archief. Als er iets gevonden is, dan ga ik op zoek naar de mogelijke eigenaren van toen."

■ TWAALF KLEUREN BLAUW

Marianne Bruggeman heeft weer een heel eigen specialiteit. Na haar beeldende opleiding, werkte ze als vakkracht op een basisschool, gaf ze cursussen voor volwassenen en exposeerde ze haar eigen keramische werk. Die vakkennis kan ze nu goed gebruiken bij het restaureren van gevonden aardewerk: "De scherven van de voorwerpen lijm ik aan elkaar. Als er stukken missen, vullen we de gaten vaak op met gips zodat de vorm weer compleet is. In overleg besluiten we dan of de ingegipste stukken op kleur moeten worden gebracht of dat we het zo laten. Het is in elk geval niet de be-

doeling dat het voorwerp er na de restauratie als nieuw uitziet. Je mag, als je goed kijkt, kunnen zien dat het gerestaureerd is. Want het voorwerp moet wel een verhaal vertellen."

Ook Marianne kwam bij toeval bij deze groep vrijwilligers terecht: "Restaureren leek me altijd al leuk, maar ik dacht eigenlijk meer aan schilderijen. Ik doe dit nu sinds 1994 en ik vind het heerlijk om te doen bij deze leuke groep mensen!"

In het archeologisch centrum komt alles ten slotte bij elkaar. Alles wordt geregistreerd en opgeslagen. En uiteindelijk komt er van elke opgraving een publicatie uit. Dat is een wettelijke verplichting. Iets waar de vrijwilligers dus een belangrijke rol in spelen. Er zijn overigens geen vacatures bij de vrijwilligersgroep... Kees: "Nee, die zijn er bijna nooit. Wij voelen ons wel een beetje uitverkoren."

Tekst en interview: Judith Flapper

Monumentenloods

Op zoek naar oude bouwmaterialen?

De gemeente heeft als extra service voor gebouwen van voor 1940 een Monumentenloods met historisch en monumentaal bouw materiaal, afkomstig uit Alkmaar en te koop voor een redelijke prijs.

De monumentenloods is gevestigd aan de Torenburg 3 en is op afspraak te bezoeken. Daarnaast zijn de medewerkers van Monumentenzorg altijd bereikbaar voor deskundig advies. Telefoon: 072-548 88 14.

Afwateringsgreppels, kuilen en afrasteringen uit de elfde of twaalfde eeuw zijn de oudste resten die gevonden zijn tijdens archeologisch onderzoek in het voorjaar van 2011, bij de Sint Jorisstraat en Doelenstraat 9. Een zeer zeldzame vondst waren de schalen van een struisvogelei. Griffels en steengoed knikkers uit de achttiende eeuw zijn de herinneringen aan een Franse school op deze plek.

In februari 2011 verrichtte archeologiebedrijf ADC Archeoprojecten in opdracht van de gemeente opgravingswerkzaamheden bij de Sint Jorisstraat en Doelenstraat 9. Met het oog op geplande nieuwbouw waren alvast de woningen uit 1985 en de achterste helft van de negentiende-eeuwse Bewaarschool gesloopt. Bij dit onderzoek kwamen sporen aan het licht van bewoning vanaf de elfde of twaalfde eeuw.

■ OVERSTROMINGEN

De precieze vindplaats ligt tussen de Doelenstraat en het Doelenveld, dat wil zeggen op de rand van de zandrug en op de overgang naar het laag gelegen gebied ernaast. De oudste gevonden resten dateren uit de elfde of twaalfde eeuw. Het gaat hier om afwateringsgreppels, kuilen en afrasteringen. Deze sporen sluiten aan op de resten die hetzelfde bedrijf een jaar eerder vond in proefsleuven in het Doelenveld. Het laag gelegen gebied blijkt in het verleden enkele malen te zijn getroffen door overstro-

Rob Roedema vindt een fraaie spaarpot in de beerput

Funderingen van de negentiende-eeuwse school liggen over die van de vijftiende- en zestiende-eeuwse huizen heen. Links een ronde beerput (Foto ADC Archeoprojecten)

mingen, waardoor destijds een einde kwam aan bewoning in dit gebied.

Na de eerste overstroming was het nog wel de bedoeling het gebied te gebruiken, wellicht als veekralen, ofwel omheinde ruimtes voor vee. Dit valt op te maken uit het feit dat er hekken zijn gevonden, gemaakt van paaltjes en gevlochten takken, en lage muurtjes van turfplaggen. Op Texel worden deze muurtjes ofwel 'tuunwallen' nog wel gemaakt. Op basis van het scherfmetaal kunnen we concluderen dat de overstromingen allemaal in de twaalfde eeuw hebben plaatsgevonden.

Uit de 'Annalen van Egmond' kennen we ook vermeldingen van deze rampen, namelijk in 1134, 1163, 1170 en 1196. We vermoeden dat ons onderzoeksterrein ten tijde van de grote overstromingen in 1248 en 1288 al door dijken en vestingwerken was afgeschermd en dat het door het stijgende grondwater te drassig was geworden voor bewoning. De vette klei en de drassigheid zorgden ervoor dat het terrein uiteindelijk is opgegeven. Vandaar ook waarschijnlijk dat er helemaal geen materiaal is gevonden uit de dertiende eeuw.

■ DOELENSTRAAT WAS HOOGSTRAAT

De Doelenstraat ligt op de rand van de zandrug en heette daarom aanvankelijk ook Hoogstraat (het verlengde van deze straat, richting Langestraat en Laat heeft nog steeds die naam). Al rond 1400 stonden hier, aan de westkant van de oude Hoogstraat, huizen. Deze werden in de loop van de tijd één voor één opgekocht door de zusters van het convent De Jonge Hof.

Aan de oostkant verrees toen het onderkomen van de eerste schutterij die het boog-

schieten oefende op het Doelenveld. Enige tijd later volgde een tweede schuttersvereniging, die de 'Jonge Doelen' stichtte. Het gebouw van de Oude Doelen (nummers 21 en 23) maakte in 1903 plaats voor een nieuw gebouw waarin de Wilhelminaschool gevestigd werd.

Een rood aardewerk spaarpot met jaartal 1702, opgegraven in de beerput van Doelenstraat 9

■ VIJFTIENDE-EEUWSE WOONHUIZEN

Bij de opgraving kwamen de resten tevoorschijn van twee van de woonhuizen die tussen beide schutterijen hebben gestaan.

Onder het linkerdeel van Doelenstraat 9 vonden de archeologen de resten van een groot bakstenen huis uit de eerste helft van de vijftiende eeuw. Een huis van 7,5 meter breed en 10 meter lang met daarin twee of drie vertrekken achter elkaar.

Het voorste gedeelte van het huis kon niet opgegraven worden, omdat een deel van de Bewaarschool nog is blijven staan. In de tussenmuur naar het achterste vertrek zat een dubbele schouw. Dat wil zeggen twee schouwen, ruggelings tegen elkaar geplaatst

Een grote verzameling achttiende-eeuwse knikkers, samen met tientallen griffels, nagelaten door de schoolkinderen van de Franse school

met een gezamenlijke schoorsteen erop. De achterzijde van het huis is minstens eenmaal herbouwd, waarbij ook een beerput is toegevoegd. Rechts naast dit huis stond een kleiner huis, mogelijk ook al vanaf de vijftiende eeuw. Behalve de oude achtergevel zijn van dit huis alleen funderingen opgegraven die hoorden bij het achterhuis dat er in de zestiende eeuw aan toegevoegd moet zijn. Dit tweede huis had een ondiepe kelder en een beerput aan de achterzijde. De put was, net als een latere beerput ernaast, al in 1985 geleegd.

Ooit moet naast deze huizen nog een derde huis bestaan hebben, ter plekke van de

bouwput aan de Sint Jorisstraat uit 1985. Maar van dit huis zijn vrijwel geen resten gevonden.

■ GRIFFELS VAN DE FRANSE SCHOOL

De eerste twee huizen zijn omstreeks 1600 vervangen door nieuwbouw. Op oude kaarten blijkt dat het hier om een pand ging met een dubbele trapgevel met aan de linkerzijde een lagere zijkamer. Aan de achterzijde is destijds een nieuwe beerput gebouwd, die ook bij de opgraving gevonden is. Deze beerput leverde een grote hoeveelheid vondsten op, merendeels uit de achttiende eeuw.

Het gevonden materiaal weerspiegelt de rijkdom van de toenmalige bewoners. Behalve allerlei keramiek en glas was er ook een heel zeldzame vondst, namelijk de schalen van een struisvogelei! Teken van een rijk huishouden en weerspiegeling van de mode onder de elite in die tijd om exotische artikelen te verzamelen. Daarnaast werden griffels en steengoed knikkers gevonden. Een vondst die past bij de nevenbestemming van het pand. Dit was in de achttiende eeuw namelijk niet alleen een luxe woonhuis, maar ook een Franse school. De onderwijzeressen, die in het huis woonden, droegen exotische namen als Catherina de Beaumont de Fuas, Catherina Charlotte Berthon de Fuas en Sara Magdalena Figuiet.

Aan het eind van de achttiende eeuw kocht onderwijzeres Maria Henrietta Catharina van Rijk zelf het hele pand en sindsdien waren de eigenaren steeds ook de (hoofd)onderwijzer. In 1848 werd de school overgenomen door de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. Deze maatschappij stichtte er een Bewaarschool. Rond 1875 werden de inmiddels stokoude panden vervangen door nieuwbouw, waarvan tot heden het voorste gedeelte nog bestaat.

Peter Bitter

Literatuur:

Loopik, J., e.a. 2012: *Alkmaar-Doelenstraat 9. Een opgraving, ADC-rapport in voorbereiding*

Williams, G., 2011: *Doelgericht. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven in het plangebied Yxie/Doelenveld, gemeente Alkmaar, Amersfoort (ADC-Rapport 2343).*

Veldwerk tegen de schemering

Doelenveld wordt na metamorfose intiem groen hartje van Alkmaar

Vervolg van pagina 1

Het Doelenveld herbergt nog één van de laatste onbebouwde schuttersdoelen van Nederland. Hier lagen vroeger de schietbanen waar de stedelijke schutterij het boogschieten leerde. De gemeente had al jaren de wens om aan de slag te gaan met dit bijzondere binnenstedelijke gebied. Het moest een terrein worden waar je prettig kunt verblijven, ingericht met oog voor de geschiedenis.

■ HISTORIE ZICHTBAAR

In het ontwerp voor het nieuwe Doelenveld is ruimte gereserveerd voor de geschiedenis. Zo worden aan de zijde van de Koningsweg de contouren van de voormalige schietbaan aangegeven door het planten van hagen. In de Doelenstraat stonden ooit twee Doelengebouwen waar de schutters bijeen kwamen. Het oudste van de twee was van de voetboogschutters en stond ter hoogte van het Grafisch Atelier op nummer 23. Het zogeheten Nieuwe Doelengebouw, destijds van de handboogschutterij, heeft de tijd doorstaan en siert met zijn fraaie achtergevel het Doelenveld. Achter beide gebouwen lag een lange schietbaan van oost naar west, waar als oefening met pijlen op schietschijven werd geschoten. De twee schietbanen zijn ingetekend op de stadskaat uit 1597 van Cornelis Drebbel.

Op het Doelenveld, dat tussen de beide banen lag, stond de hoge doelpaal voor het zogeheten papegaaischieten. Dit was een ceremonieel gebeuren bij wedstrijden en schuttersfeesten. Doel was een kleurige houten papegaai te raken, die bovenop de paal geplaatst was. Tijdens archeologisch onderzoek is de fundering van deze doelpaal aangetroffen. Het grondpatroon van de paal zal met lijnen in de bestrating worden aangegeven.

Er komt een informatiebord dat meer vertelt over de historie van de plek en de omgeving.

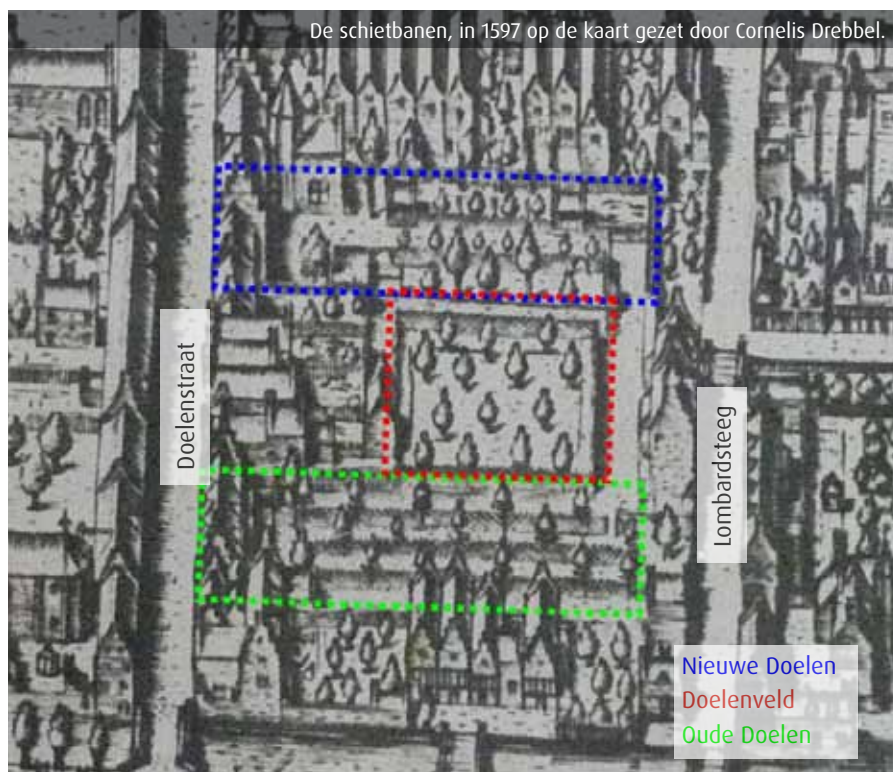

Ook komt er een borstbeeld van Cornelis Drebbel. Deze geboren Alkmaarder was uitvinder en graveur en woonde op de hoek van de Doelenstraat en de Koningsweg, nu het Hofje van Bijleveld.

■ EEN GROEN HARTJE

Als ontwerpster van het nieuwe plein werd ondergetekende geadviseerd door een adviesgroep van betrokken bewoners en ondernemers uit de buurt. Aan de overlegtafel is onder meer veel aandacht besteed aan de locatie van de parkeerplaatsen. Deze komen nu te liggen in een groenzone in het midden van het veld. Op die manier is de afstand tot de parkeerplekken én het groen genot voor alle omwonenden gelijk. Er is een plaats aangewezen voor een kinderspeelplek en op verzoek van omwonenden komen er ondergrondse restafvalcontainers. De Doelentuin met de imposante lindeboom die bij het Doelencomeplex hoort, is voortaan ook voor publiek toegankelijk. Er komt een haag om de tuin en de oude gele klinkertjes die onder het gras waren verdwenen, worden opnieuw gelegd.

Op deze manier blijft het Doelenveld een open hof. Maar dan met speel- en zitgelegenheid én met ruimte voor kleine (buurt-) evenementen. Zowel binnenstadbewoners als bezoekers kunnen straks genieten van dit intieme groene hartje van Alkmaar.

Wendy Sanders, landschaps- en omgevingsontwerper gemeente Alkmaar

Isolatieglas in monumenten

Het comfort van nu met de grandeur van toen!

Bij dit raam in Amsterdamse Schoolstijl was de originele indeling verdwenen.

Het raam na plaatsing van isolatieglas. De originele indeling is terug met gebruik van plakroeden en schuine stopverfranden.

Bij dit raam zitten de profielen van de roeden aan de buitenkant. Ze horen eigenlijk aan de binnenzijde van het raam, met aan de buitenkant de schuine stopverfranden.

In oude panden heb je soms het idee dat het binnen net zo hard waait als buiten. Vooral bij de ramen is die 'natuurlijke ventilatie' sterk. Niet alleen de kieren maar ook het oude dunne glas zelf zorgt voor kou. Maar gelukkig kun je ook in oude panden goed en verantwoord isolatieglas aanbrengen. Er zijn een paar dingen waar je op moet letten en in sommige gevallen is subsidie mogelijk. Monumentenzorg geeft graag advies op maat.

Bij dit raam zijn te zware roedes gebruikt.

Bij het aanbrengen van isolatieglas is het zaak zorgvuldig om te gaan met het monument, want de valkuilen zitten vaak in de details. Daarom is het altijd maatwerk, bij elk pand opnieuw. Bij een prachtig achttiende-eeuws gebouw met antiek glas en een kleine ruitindeling is het bijna niet te doen om isolatieglas aan te brengen in de bestaande ramen. Meestal wordt er dan ook voor gekozen om aan de binnenzijde een wegneembaar glaspaneel aan te brengen. Zo wordt de kou tegengehouden en kunnen de originele ramen bewaard blijven.

Bij later gebouwde huizen, uit de negentiende en twintigste eeuw, is het vaak eenvoudiger om isolatieglas aan te brengen. Meestal wordt gebruikgemaakt van monumentenglas. Dat is dubbelblads glas met een isolerende folie ertussen. Dit glas is 9 mm dik en past in de bestaande sponning. De isolatiewaarde van monumentenglas is

iets minder dan isolatieglas met een spouw ertussen en het is ook wat duurder. Daar staat tegenover dat het glas dus gewoon in het bestaande raamhout geplaatst kan worden. En dat is een behoorlijke kostenbesparing. Het bestaande raamhout hoeft dan namelijk niet vervangen te worden en kan dus worden hergebruikt.

■ RAAMHOUT ROT OF VERDWENEN?

Wat te doen als het raamhout verrot is, of in het verleden bij een verbouwing verwij-

Bij deze woning zijn bij het aanbrengen van isolatieglas de roeden weggelaten.

derd? In dat laatste geval is het glas vaak rechtstreeks in het kozijn geplaatst. Een oplossing in stijl is dan een nieuw raamhout in het kozijn te plaatsen. Het dikkere deel van het raamhout wordt in dat geval naar binnen gericht in plaats van naar buiten. Vervolgens kan het isolatieglas van binnen-

uit geplaatst worden. Aan de buitenzijde wordt het geheel dan afgewerkt met een stopverfrand met een hoek van 35 tot 45 graden.

■ ROEDENRAAM

Heeft u een roedenraam dat is aangetast door vocht en opnieuw moet worden gemaakt, dan kunt u gebruikmaken van zogenoemde plakroeden die op het glas geplakt worden. Op deze manier creëert u met één grote (dubbele) ruit toch weer de fijne detaillering van voorheen. Als u besluit een roedenraam te maken voor allemaal aparte (dubbele) ruitjes, dan moeten die roeden zo dik zijn dat er als het ware balken tussen de raampjes komen.

■ VRAGEN?

Wilt u isolatieglas aanbrengen en heeft u twijfels? Wilt u weten of het in uw specifieke situatie mogelijk is om subsidie te ontvangen voor het aanbrengen van isolatieglas? Of heeft u andere vragen over het onderhoud van momenten, dan kunt u altijd contact opnemen met Henk Krabbendam, tel. 072-5488814 of 06-11326174, e-mail hkrabbendam@alkmaar.nl of met Bram Berkenpas, tel. 072-5488812, e-mail bberkenpas@alkmaar.nl.

Henk Krabbendam

Bij deze woning aan de Oudegracht is het isolatieglas op de juiste wijze aangebracht, met plakroedes en stopverfranden met een hoek van 35 graden.

Bijzondere bodemvondsten

Voor een schone gladde was...

De was doen gaat tegenwoordig zonder moeite, in de wasmachine. In de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw echter, gingen de vrouwen op 'maandag wasdag' naar buiten met wasketel, wasbord en wasteil. Tot in de negentiende eeuw namen ze ook een klophout mee en werd de was vervolgens thuis met een strijkglas gestreken.

Zowel de witte als de bonte was werd anderhalve eeuw terug op de hand gewassen. De witte was werd eerst gekookt in de wasketel. Vervolgens ging de was in de wasteil en werd er geschrobd met een grote harde borstel op een wasbord met de welbekende sunlightzeep! Al met al een zwaar karwei! Het depot van het Archeologisch Centrum heeft diverse voorwerpen zien die te maken hebben met het wassen en strijken van kleding en linnengoed.

■ KLOPHOUT

Uit ons houtdepot komt een opmerkelijk voorwerp, een klophout. Dit wasattribuut heeft een rechthoekige vorm en een steel. Een klophout werd tot in de negentiende eeuw gebruikt om het vuil uit de was te kloppen. Dit zeventiende-eeuwse exemplaar is in 1989 opgegraven uit een beerput op de Achterdam. De totale lengte van het klophout met steel is 42 cm. Het blad is 14 cm breed en de dikte is gemiddeld 5 cm (het blad loopt taps toe). De houtsoort is niet meer te achterhalen.

Klophout, gevonden op de Achterdam

Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroepen Monumenten & Archeologie.

Afbeeldingen: uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar. Vorm en Opmaak: Team DTP gemeente Alkmaar.

Druk: Dékavé, Alkmaar. Eindredactie en interviews: Judith Flapper

Gratis abonnement: monumenten@alkmaar.nl

Informatie Archeologie: Archeologisch Centrum, in Centrum voor Kunst en Erfgoed, Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar.
archeologischcentrum@alkmaar.nl; 072 - 8508440.

Informatie monumentenzorg: Gemeente Alkmaar; Postbus 53, 1800 BC Alkmaar; monumenten@alkmaar.nl.

Restauratie-adviseurs: dhr. A.W. Berkenpas 072-5488812, dhr. H. Krabbendam 072-5488814.

Monumentenloods: 06 - 113 26 174. Bouwhistorie: Mw. C. Roozendaal 072 - 5488816. www.alkmaar.nl.

■ WASVROUWEN

Het klophout was dus vast onderdeel van het wasproces. Eeuwen lang werd de was gedaan aan de oever van een rivier. Dit is terug te zien in de miniatuur op deze pagina waarop wasvrouwen nijver aan het werk zijn. In het riviertje wordt de was gedaan en links zien we een grote ketel op het vuur. In deze keten wordt de witte was gekookt. De grote tobben werden gebruikt als wastobbe en waarschijnlijk ook als mand om de was in te vervoeren.

'Het grote wasfeest voor de stad', uit 'Splendor solis', Nürnb. 153

Op een soort tafel wordt met een klophout het vuil uit de was geklopt.

De witte was krijgt een plekje op het zogenaamde bleekveld. Een kort gemaaid grasveld waar de was, uiteraard in het zonnetje, frisser en witter wordt.

Eén van de vrouwen hangt was op de houten wasrekken en twee dames zijn al bezig met het opvouwen van de was. Vaak werden binnenshuis ook kleine houten wasrekken gebruikt. Dan kon de was, vlakbij de kachel of de haard, goed en snel drogen.

Strijkglas, opgegraven aan de Langestraat (warenhuis Spruyt)

■ STRIJKGLAS

Na het wassen werd – ook toen al – het linnengoed en de kleding gestreken met een voorloper van de strijkbout, het strijkglas. Op deze pagina zien we een strijkglas die gevonden is in een beerput tijdens de opgraving aan de Langestraat in 2001, op de plek van voormalig warenhuis Spruyt. Het strijkglas is gemaakt aan het einde van de zeventiende eeuw. Het is 3,5 cm dik en heeft een diameter van 7 cm. Het glas is donkergroen gekleurd. Dat is nog enigszins te zien aan de onderzijde. De bovenzijde is aangeast door de menselijke uitwerpselen in de beerput.

De vorm van een strijkglas kun je het beste omschrijven als een afgeplatte bol. Door met de vlakke zijde over het textiel te wrijven, kwam warmte vrij en werd het wasgoed mooi glad en glanzend. Tot in de negentiende eeuw werden dergelijke strijkglassen nog gebruikt.

De Nederlandse taal kent verschillende spreekwoorden die verwant met wassen en strijken. Denk aan: 'In de slappe was zitten', 'De plooiën gladstrijken' en 'Een kind kan de was doen'!

Karin Beemster

Literatuur:

Heege, A. en Stepphun, 2002: *Einbeck im Mittelalter*, pp. 291-202 1alter,